

Ökad högskole- utbildning

Antalet studerande vid högskolorna fördubblades under 1990-talet. I dag går nästan hälften av alla studenter vidare till högskoleutbildning. Det får inte bara konsekvenser för arbetsmarknaden utan också för befolkningsutvecklingen.

På knappt 15 år har antalet registrerade studenter på högskolan fördubblats från omkring 200 000 i början av 1990-talet till nästan 400 000 år 2005. Enligt EU:s Lissabonstrategi ska länderna i unionen satsa minst tre procent av BNP på utbildning och forskning år 2010. Det målet når Sverige med råge redan nu.

I FÖRSTA HAND ÄR DET KVINNOR som tagit del av det ökade utbudet av högskoleutbildning. Om svenska kvinnor fortsätter att studera i samma omfattning som de gjorde år 2004 kommer de att ha studerat vid högskolor i genomsnitt 3,7 år när de når pensionsåldern. Motsvarande värde för männen är 2,4 år.

Det är en avsevärd uppgång sedan 1993, med 70 procent för kvinnorna och 39 procent för männen. Detta trots att antalet högskolestuderande avtog något år 2004.

Satsningen på utbildning har medfört att nästan varannan kvinna i åldern 25–29 år är högskoleutbildad. För männen går uppgången långsammare, drygt en tredjedel av männen i åldrarna 25–34 år har högskoleutbildning. Det är just i de här familjebildande och barnafödande åldrarna som andelen högskoleutbildade har ökat så snabbt.

NÄR KONSEKVENSERNA AV att allt fler studerar vidare på högskolor och universitet diskuteras brukar det i första hand vara arbetsmarknaden man tänker på. Men förlängda studieperioder och ändrade förvärvsarbetsmönster får konsekvenser också på annat som familjebildning, barnafödande, bostättningsmönster, konsumtionsvanor, livsstil och livslängd.

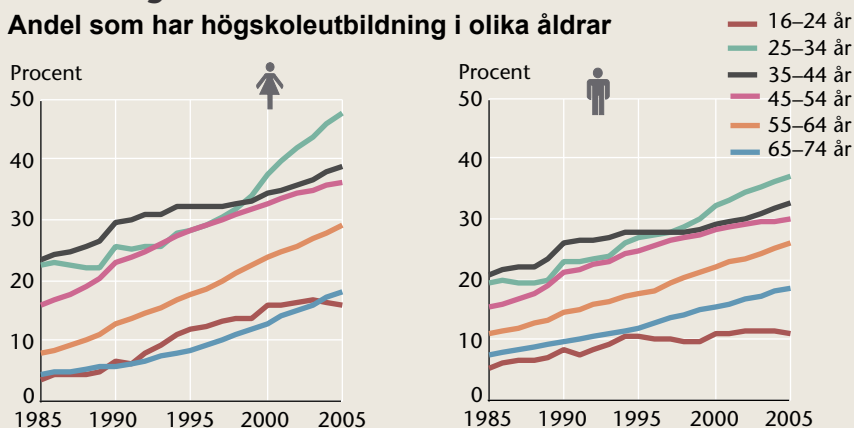
Hur parbildningsmönstret påverkats av att fler studerar vid universitet och högskolor vet vi inte riktigt. Sverige har sedan folkräkningarna lades ned ingen rikstäckande statistik över familjebildningen. Det mesta talar dock för att familjebildningen sker senare. Att barnafödandet senarelagts vet vi.

DET ÄR VÄL KÄNT ATT KVINNOR med högskoleutbildning föder barn senare i livet än kvinnor med förgymnasial och gymnasial

Högutbildade kvinnor får barn sent. Första barnet kommer i genomsnitt tre år senare för högskoleutbildade än för gymnasieutbildade.

Utbildningsnivån ökar mest bland kvinnor

Andel som har högskoleutbildning i olika åldrar

Anm. Hacken i kurvorna åren 1990 och 2000 beror på "tidsseriebrott".

Källa: Utbildningsregistret, SCB.

Om något år torde fem av tio kvinnor och fyra av tio män i åldersgruppen 25-34 år ha genomgått högskoleutbildning. Detta trendbrott kommer att få effekter för hela samhället.

får effekter

utbildning. I Sverige är det ovanligt att få barn under studieperioden.

För högskoleutbildade kvinnor kommer första barnet i genomsnitt 5 år senare än för kvinnor med förgymnasial utbildning och 3 år senare än för kvinnor med gymnasial utbildning. Andelen barnlösa är också något större bland högskoleutbildade kvinnor än bland övriga.

Kvinnor som startar sent med barnafödandet får i genomsnitt färre barn och det är en förklaring till att kvinnor med högskoleutbildning inte får lika många barn som andra kvinnor. Orsaken kan både vara att de har kortare tid på sig att föda det antal barn de vill ha och att de som grupp inte är lika inriktade på att ha många barn.

Det totala antalet barn som föds i landet påverkas när beteendemönstret förändras. Det låga barnafödandet som observerats i Sverige under drygt tio år beror till en del på att andelen kvinnor som genomgår högskoleutbildning ökar. Medan ökningen pågår blir barnafödandet lågt. När benägenheten att studera vidare nått en stabil nivå kommer sannolikt antalet nyfödda att bli något fler.

KVINNOR FÖDDA ÅREN 1900–1960 har i genomsnitt fått två barn. Två barn har länge varit norm i Sverige. Kvinnor födda på 1970- och 1980-talen torde inte nå detta genomsnitt. I SCB:s befolkningsprognos räknar man med 1,85 barn per kvinna vilket markerar att vi kan förvänta oss en nedgång.

Skillnaden kan synas liten men markerar en övergång till en ny livsstil. Fler förblir barnlösa. Familjer med tre eller fler barn blir färre och familjer med ett barn blir fler. Sedan 1960-talet har medelåldern på de nyblivna föräldrarna ökat med 5 år och hittills syns inga tecken på avmattning.

DET ÄR INTE BARA FÖDELSEMÖNSTRET som skiljer sig åt mellan olika utbildningsgrupper. Välutbildade lever också längre. Män med högskoleutbildning lever i genomsnitt 5 år längre än män med förgymnasial utbildning. Kvinnor med högskoleutbildning lever i genomsnitt 4 år längre än kvinnor med förgymnasial utbildning.

Det är inte nog med att det finns en skillnad i livslängd mellan utbildningsgrupperna. Medellivslängden stiger dessutom snabbare för de välutbildade. Vilka

Norden satsar på utbildning

Utbildningskostnadernas andel av BNP i ett urval av länder Avser utbildning på alla nivåer

Procent av BNP	1995	2002
Australien	5,7	6,0
Danmark	6,3	7,1
Finland	6,3	6,0
Frankrike	6,3	6,1
Norge	7,2	6,9
Spanien	5,4	4,9
Sverige	6,2	6,9
Tyskland	5,5	5,3
USA	7,2	7,2

I OECD-länderna pendlade utgifterna för utbildning mellan 5,5 och 5,8 procent av BNP under perioden 1995–2002. De nordiska länderna satsade mer än genomsnittet på utbildning. I Sverige, Danmark och Australien ökade utgifterna under perioden.

Källa: På tal om utbildning 2006, SCB.

konsekvenser av den ökande andelen högskoleutbildade får för medellivslängden kan man ha olika uppfattningar om. Det beror på i vilken utsträckning tidigare dödlighetsmönster för olika utbildningsgrupper kommer att bestå.

I SCB:s befolkningsprognos för åren 2006–2050 antas att medellivslängden år 2050 blir 86,3 år för kvinnor och 83,6 år för män vilket är ökning med 3,5 respektive 5,2 år jämfört med år 2005. I antagandena har SCB beaktat de hittills observerade effekterna av den stigande utbildningsnivån.

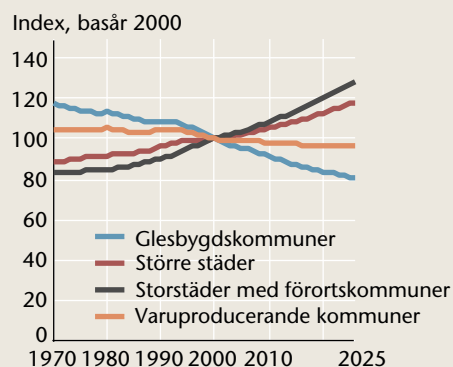
Frågan är om de senaste tio årens snabba ökning av antalet högskoleutbildade har fått tillräckligt stort genomslag i SCB:s beräkningsmodeller. Det förefaller rimligt att medellivslängden och därmed också antalet äldre kan öka ytterligare något beroende på den mycket snabba ökningen av antalet personer med högskoleutbildning.

VÄLUTBILDADE FLYTTAR OCKSÅ i högre utsträckning än andra. Åren 1993–2000 förändrades unga kvinnors och mäns flyttmönster radikalt. Det var under samma period som antalet utbildningsplatser ökade kraftigt vid högskolor och universitet. Omflyttningen fördubblades bland ungdomar i åldern 20–24 år. Även personer i åldrarna 25–29 år flyttade i ökad utsträckning.

Unga människor flyttar först till högskoleorter och efter avslutad utbildning vidare till storstädernas arbetsmarknader som har ett brett utbud av jobb. Och där tycks de blir kvar. I åldrarna över 30 år ligger omflyttningen på en oförändrad nivå. ►

Glesbygden allt glesare

Befolkningsutvecklingen åren 1970–2005 samt framräkning till 2025 baserad på den demografiska trenden 2000–2004

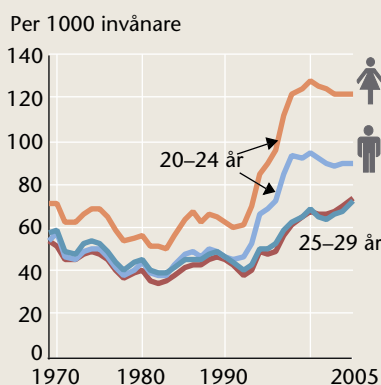

Källa: Befolkningsstatistiken, SCB. Åren 2005–2025 egna beräkningar.

Unga människor flyttar först till högskoleorter och sedan vidare till storstäderna där de blir kvar.

Unga flyttar mer

Flyttningar över länsgräns i åldrarna 20–29 år efter kön åren 1969–2004

Anm. T.o.m. 1996 redovisar SCB statistik för 24 län och därefter för 21 län. För jämförbarheten har frekvenserna 1969–1996 skalats ner med 11,4 procent.

Källa: Befolkningsstatistiken, SCB.

Omflyttningen bland förskole- och skolbarn minskar också vilket kan tolkas som att barnfamiljer blir alltmer ovilliga att flytta.

Det fordras en bred och expansiv lokal arbetsmarknad för att attrahera familjer där både kvinnan och mannen är välutbildade. Utanför storstadsområdena är sådana arbetsmarknader lätt räknade. Eftersom det blir allt vanligare i unga familjer att både mannen och kvinnan är välutbildade blir de inflyttade kvar i storstadsområdena.

EFTER MILLENNIESKIFTET TYCKS omflyttningen bland unga människor ha stabiliserats på den nya höga nivån. Blir detta bestående får det konsekvenser för bosättningsmönstret i Sverige. Glesbygdskommunernas folkmängd beräknas minska med omkring 20 procent mellan år 2000 och år 2025. Bland skolbarnen kan man räkna med en större nedgång, omkring 30–35 procent, medan antalet äldre i stort sett är konstant.

Den redan nu skeva åldersfördelningen förvärras därmed. De varuproducerande kommunerna kommer i stort sett att behålla sin folkmängd medan större städer och storstadsområdena växer. Större städer beräknas öka med ungefär 400 000 personer eller nästan 20 procent. De tre största städerna med sina förortskommuner beräknas växa med omkring 750 000 personer eller nästan 30 procent. Glesbygden blir glesare och storstäderna mer folkrika.

FRAMTIDEN FÅR UTVISA vilka avtryck den stora ökningen av högskoleutbildade ger i befolkningens åldersstruktur och regionala fördelning. Att skriva fram observerade trender kan leda till felaktiga slutsatser. Nya värderingar och motkrafter kan förändra utvecklingen helt. Ett exempel på det är 1970-talets *gröna våg* som var en reaktion mot 1960-talets ökade inflyttning till storstäderna.

Författare

Åke Nilsson
www.demografikonstuln.se

Lästips

Livia Oláh, Den "påverkbara" fruktsamheten, Tidskriften Valfärd 2005:2, SCB.

Dödlighet efter utbildning, boende och civilstånd – Perioden 1986–2003. Demografiska rapporter 2004:4. SCB.

Fler män etablerade efter gymnasieskolan

Det är stora skillnader mellan olika gymnasieprogram när det gäller elevernas etablering på arbetsmarknaden efter gymnasieskolan. Det är också stora skillnader i etableringsgrad mellan kvinnor och män trots att de har läst på samma gymnasieprogram.

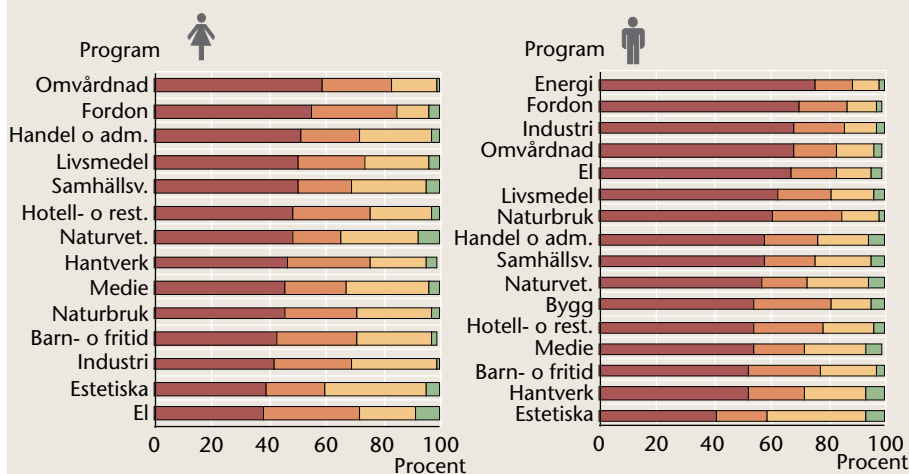
Med etableringsgrad avses här hur stor andel av eleverna som var etablerade på arbetsmarknaden tre år efter avslutade gymnasiestudier. En person anses vara etablerad om han eller hon var sysselsatt och hade en arbetsinkomst på minst 133 317 kr år 2003 samt inte var arbetslös eller i

arbetsmarknadspolitiska åtgärder någon gång under året.

De som studerar eller är värnpliktiga och inte samtidigt definieras som etablerade på arbetsmarknaden ingår inte i beräkningarna. Många elever som avgår från framför allt naturvetenskaps- och samhällsvetenskapsprogrammet men även exempelvis det estetiska programmet studerar tre år efter gymnasieskolan.

AV DE KVINNOR SOM SLUTADE gymnasieskolan läsåret 1999/2000 var det endast kvinnor från fem program som hade en etableringsgrad högre eller lika med 50 procent tre år efter avslutade gymnasiestudier. Bland

Etableringsgrad på arbetsmarknaden år 2003 för elever som avgick från gymnasieskolan läsåret 1999/2000

■ Etablerad på arbetsmarknaden

Sysselsatt år 2003 enligt sysselsättningsregistrets definition (november månad) och en arbetsinkomst på minst 133 317 kronor samt inte arbetslös eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder någon gång under året.

■ Svag ställning på arbetsmarknaden

- Arbetsinkomst år 2003 på mindre än 110 131 kronor. Inte klassificerad som studerande eller värnpliktig.
- Arbetsinkomst år 2003 på minst 110 131 kronor samt heltidsarbetslös eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder mer än 274 dagar under året. Inte klassificerad som studerande eller värnpliktig.

Observera att de som studerar eller är värnpliktiga och inte samtidigt är etablerade på arbetsmarknaden inte redovisas i diagrammen.

■ Osäker ställning på arbetsmarknaden

- Arbetsinkomst år 2003 mellan 110 131 kronor och 133 317 kronor. Inte klassificerad som studerande eller värnpliktig.
- Arbetsinkomst år 2003 på minst 133 317 kronor och under året förekomst av arbetslöshet eller arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller ej sysselsatt enligt sysselsättningsregistrets definition. Inte klassificerad som studerande eller värnpliktig.

■ Utanför arbetsmarknaden

Saknar arbetsinkomst år 2003. Inte klassificerad som studerande eller värnpliktig.